

UNIVERSITY
OF TURKU

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Inna Perheentupa, Suvi Salmenniemi, Pilvi Porkola
TITLE	”Mikä tahansa on mahdollista tässä talossa” Arkipäivän utopioiden materiaaliset järjestykset
YEAR	2023
DOI	https://doi.org/10.51809/te.125941
VERSION	Publisher’s PDF
CITATION	Perheentupa, I., Salmenniemi, S., & Porkola, P. (2023). ”Mikä tahansa on mahdollista tässä talossa”: Arkipäivän utopioiden materiaaliset järjestykset. <i>Tiede & edistys</i> , 48(3), 9–27. https://doi.org/10.51809/te.125941
LICENSE	CC BY-NC-ND 4.0

”Mikä tahansa on mahdollista tässä talossa”: Arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivinen rakentuminen

INNA PERHEENTUPA, SUVI SALMENNIEMI, PILVI PORKOLA¹

ABSTRAKTI Tarkastelemme artikkelissa arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivista rakentumista. Kysymme, millaista yhteiskunnallista ajattelua ja tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa arkipäivän utopioissa kehitetään inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoiminnassa? Millaisia suhteita, rytmejä ja tietoa tässä yhteistoiminnassa rakentuu? Miten talot ja niihin kiinnittyvä materiaalisuus osallistuvat arkipäivän utopioiden muotoiluun? Viittaamme arkipäivän utopioilla yhteisöihin, joissa työskennellään yhteisen tavoitteen hyväksi ja eletään todeksi vaihtoehtoisia elämänmuotoja. Artikkelin pohjautuu etnografiseen tutkimukseen Mustarinda-yhdistyksessä ja Oranssin asuntotoiminnassa. Aineisto koostuu havainnoinnista, haastatteluista ja lehtiaineistosta. Lähestymme aineistoa feministisen uusmaterialismin ja utopiatutkimuksen teoreettis-metodologisista näkökulmista käsin. Osoitamme, että arkipäivän utopioille ominainen tulevaisuuteen kurottautuminen ja toisin tekeminen tapahtuu ihmisten ja materian yhteistoimijuudessa. Ihmistoimijat ovat arkipäivän utopioiden materiaa, joka virtaa talon halki ja kiinnittyy siihen eri tavoin eri aikoina. Materian huomioiminen ja sen kanssa eläminen ja yhdessä toimiminen on keskeinen osa utopian todeksi elämistä.

ASIASANAT: *arkipäivän utopiat, feministinen uusmaterialismi, vaihtoehtoiset tulevaisuudet, prefiguratii-
vinen politiikka, poliittinen mielikuvitus*

Tarkastelemme tässä artikkelissa arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivista rakentumista kahdessa yhteisössä, taiteilijoiden ja tutkijoiden Mustarindassa ja nuorten asumisyhdistys Oranssilla. Käsitteellistämme nämä yhteisöt arkipäivän utopioiksi, sillä ne ovat kriittisessä suhteessa vallitsevaan fossiilikapitalistiseen tuotantjärjestelmään ja sen kulutus- ja palkkatyökulttuuriin. Kiinnostuksemme arkipäivän utopioiden

materiaalisuuteen heräsi poliittista mielikuvitusta koskevan tutkimushankkeemme myötä.² Kerätessämme tutkimusaineistoa huomasimme, että Mustarindan ja Oranssin jäsenet puhuivat paljon yhteisöjen taloista, niihin liittyvistä esineistä ja pihapiireistä sekä niiden ylläpitoon ja kunnostamiseen liittyvästä työstä. Kiinnitimme huomiota siihen, miten keskeisesti talot osallistuivat yhteisöjen arjen, rytmien ja suhteiden muovaamiseen.

Arkipäivän utopioilla viittaamme yhteisöihin, joissa työskennellään yhdessä jonkin yhteisen tavoitteen hyväksi ja eletään todeksi vaihtoehtoisia elämänmuotoja ja suhteita. Hahmotamme yhteisöt inhimillisistä ja ei-inhimillisistä toimijoista muotoutuvina sommitelmina. Ne ovat valtavirtayhteiskunnan arvoja, normeja ja rakenteita kritisovia tiloja, jotka eivät suuntaudu poliittisen vallan haltuunottoon tai poliittiseen kampanjointiin ja painostukseen, vaan painottavat henkilökohtaisen, ruumiillisen, paikallisen ja arkisen merkitystä yhteiskunnallisen muutoksen keinoina. (Cooper 2014; Sargisson 2007, 405–418.) Arkipäivän utopioille on ominaista yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelemisen prefiguratiivisen politiikan keinoin, eli ennakoimalla toivottavia tulevaisuuden suhteita ja käytäntöjä niiden kollektiivisella harjoittamisella tässä ja nyt (Yates 2015). Arkipäivän utopiat ovat osa elämäntyyli-politiikan (Haenfler ym. 2012) ja jälkikapitalistisen mahdollisuuksien politiikan kenttää (Gibson-Graham 2006).

Kysymme artikkelissa, millaista yhteiskunnallista ajattelua ja tulevaisuuteen suuntautuvaa toimintaa arkipäivän utopioissa kehitetään inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoiminnassa? Millaisia suhteita, rytmejä, tietoa ja yhteiselämää tässä yhteistoiminnassa muotoutuu? Miten talot ja niihin kiinnittyvä monenlainen materiaalisuus – tilat, laitteet, pihat ja niin edelleen — osallistuvat valtavirtayhteiskunnalle vaihtoehtoisen elämänmuodon rakentamiseen?

Arkipäivän utopioiden tutkimuksessa materiaalisuuden tarkastelu on jäänyt toistaiseksi vähälle huomiolle huolimatta siitä, että utopiat ovat vääjäämättä juurtuneita materiaaliin käytäntöihin ja paikkoihin (Firth 2012; Cooper 2014). Kirjallisissa utopioissa, jotka ovat olleet utopiatutkimuksen perinteinen tutkimuskohde, materiaalisuus on ollut läsnä muun muassa tilojen, talouden, työn ja ihmisruumiiden radikaalin toisin kuvittelun kautta (ks. esim. Sargisson 1996). Utopioiden yhteisöjen tutkimuksessa puolestaan on nostettu esiin materialistisen elämäntavan kritiikki ja siihen liittyvä kierrättäminen, vanhan suosiminen ja tietoisuus materiaalin kiertokulusta (Sargisson 2000, 50, 65)

sekä tilallisten järjestelyjen merkitys yhteisöllisen elämänmuodon luomiselle (Sullivan 2016). Uusmaterialismille ominainen materiaaliin toimijuuden näkökulma on kuitenkin jäänyt pitkälti katveeseen, eikä analyysi ole ulottunut tarkastelemaan sitä, miten materiaali vaikuttaa yhteisöihin ja niiden toimintaan, ja miten ihmiset elävät ja toimivat materiaalin kanssa ja sen keskellä (vrt. Lehtonen 2008, 14). Lähestymme tässä artikkelissa arkipäivän utopioita feministisen uusmaterialismin näkökulmasta ja analysoimme sitä, miten ne muotoutuvat ihmistoimijoiden sekä talojen ja niiden monenlaisen materiaalisuuden yhteistoiminnassa.

Huomioimalla materiaaliin toimijuuden arkipäivän utopioissa artikkelimme osallistuu myös yhteiskunnallista muutosta koskevaan keskusteluun. Sosiologi Turo-Kimmo Lehtonen (2008, 35) on todennut, että materiaalisuuden huomioiminen on tärkeää ymmärtääksemme paremmin nykyelämänmuotoa ja itseämme. Yhteiskuntatutkimuksen teoreettiset mallit ovat perinteisesti lähestyneet yhteiskunnallista muutosta ja politiikkaa varsin ihmiskeskisesti (Asdal ym. 2011) ja ohittaneet ruumiiden, rakennusten, teknologioiden ja esineiden toimijuuden ja yhteenkietoutumisen poliittisen elämän muotoutumisessa ja yhteiskunnallisessa muutoksessa. Esitämme, että arkipäivän utopioille ominainen toisin tekeminen ja toisenlaiseen tulevaisuuteen kurottautuminen on monin tavoin materiaalin muovaamaa. Materiaalisuuden huomioiminen arkipäivän utopioissa voi auttaa tekemään näkyväksi monia nykyisen yhteiskuntamuotomme ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpiä piirteitä ja nostamaan esiin kestävämpien elämänmuotojen rakennusaineita (ks. myös Kaartinen ym. 2023).

Paikannamme tässä artikkelissa ensin tutkimuksemme osaksi arkipäivän utopioita ja uusmaterialistista feminisimiä koskevaa keskustelua, jonka jälkeen esittelemme tutkimusaineistomme. Seuraavissa osioissa analysoimme arkipäivän utopioiden materiaali-diskursiivista rakentamista. Tarkastelemme ensin, miten talot ja niiden monenlaiset materiaalisuudet vaativat aineistossa työtä ja huomiota, kannustavat asukkaita

pohtimaan ekologisia toimintatapoja, herkistävät materiaan tajua ja ehdottavat hitaampia elämisen rytmejä. Seuraavassa osiossa havainnollistamme sitä, miten yhteisöllinen arki muovautuu asukkaiden ja talojen yhteistoiminnassa. Viimeisessä osiossa tarkastelemme tutkimiamme yhteisöjä tiedontuotannon, kokeilujen ja oppimisen paikkoina, joissa prefiguroidaan kestävää tulevaisuutta. Artikkelin lopuksi pohdimme arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivisen muotoutumisen merkitystä utooppiselle käytännölle ja yhteiskunnalliselle muutokselle. Ehdotamme, että yhteisöjen jatkuvuus rakentuu yksilöiden sitoutumisen sijaan talojen kannatteleman eetoksen jatkuvuudelle. Tällöin asukkaista tulee materiaa, joka virtaa talojen halki ja kiinnittyy niihin eri tavoin eri aikoina.

Arkipäivät utopiat ja prefiguratiivinen politiikka

Toisin kuin arkikeskustelussa, jossa utopia määritellään usein täydellisen yhteiskunnan pohjapiirroksiksi tai ennalta tiedetyiksi päämääräksi, utopioita koskevassa nykykeskustelussa painottuu utopioiden ymmärtäminen prosessuaalisena, avoimena ja dynaamisena työkaluna poliittisten vaihtoehtojen artikuloimiseksi (Sargisson 1996; Levitas 2013a; Eskelinen ym. 2019; Lakkala 2021). Utopiaa lähestytään ennen kaikkea metodologiana (Levitas 2013a, Eskelinen 2019a) ja eetoksena (Cooper 2014). Arkikeskustelussa utopioihin liitetään usein negatiivisia merkityksiä ja ne nähdään liian idealistisina ja epäkäytännöllisinä ja siten hyödyttöminä. Utopiatutkimuksessa sen sijaan utopioille ominainen mahdollittoman vaatiminen nähdään ajattelua avaavana provokaationa ja välttämättömänä radikaalin yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseksi. Brittiläinen sosiologi Ruth Levitas (2013a) on määritellyt utopian ilmentävän pyrkimystä parempaan olemassaolon muotoon. Utopialla ei ole mitään automaattista ideologista sidosta tai aatteellista etumerkkiä, vaan se voi ilmentää hyvin monenlaisia ideologisia virtauksia. Utooppinen ajattelu on "villää, kurtonta, sääntöjä rikkovaa ajattelua", joka kumpuaa tyytymättömyydestä olemassa olevaan (Sargisson

2000, 3) ja tarjoaa sille vastakuvia ja -käytäntöjä (Lakkala 2021). Utooppisen ajattelun voima onkin sen kyvyssä horjuttaa perinteisiä ajattelumalleja, jotka lukitsevat meidät kapeaan poliittisten vaihtoehtojen kirjoon (Weeks 2011, 205; Eskelinen 2019b). Utopiat ja toisenlaisten todellisuuksien kuvittelu ovat välttämättömiä uusien tulevaisuusnäkyvien hahmottamiseksi ja vapauden laajentamiseksi (Alhanen 2016, 154–56).

Artikkelimme paikantuu osaksi yllä kuvattua monitieteistä utopiatutkimuksen kenttää ja erityisesti sen piirissä käytyyn keskusteluun utooppisista yhteisöistä. Näitä yhteisöjä voi hahmottaa filosofi Ernst Blochin (1986) käsittein mahdollista tulevaisuutta ennakoivina "konkreettisina utopioina" tai sosiologi Erik Olin Wrightin (2010) käsittein "todellisina utopioina", jotka ehdottavat käytännöllisiä ja toteutettavissa olevia poliittisia vaihtoehtoja. Näiden käsitteiden sijaan käytämme tässä artikkelissa sosiologi Davina Cooperin (2014) ehdottamaa arkipäivän utopian käsitettä, sillä se nostaa keskiöön tutkimiemme yhteisöjen kannalta olennaisen arkipäivän ja utopian yhdistämisen. Arki ja utopia ovat perinteisesti näyttäytyneet toistensa vastakohtina tai vähintäänkin toisistaan irrallisina. Arkipäivän utopian käsite auttaa purkamaan tätä kahtiajakoa osoittamalla, miten arkiset käytännöt voivat toimia keskeisinä utooppisen politiikan ja yhteiskunnallisen muutoksen paikkoina. Kuten tutkimamme yhteisöt osoittavat, utopioita materialisoidaan ja eletään todeksi monenlaisten arkisten käytäntöjen toisin tekemisen kautta. Arkipäivän utopioille ominainen toisenlaisten todellisuuksien kuvittelu ja tavoittelu tässä ja nyt on aina materiaalista ja moniaistista, ruumiillisuuteen ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin kytkeytyvää. Arkipäivän utopioissa painottuu näin ajatus utopiasta nykyhetken aktiivisena ja todellisena mahdollisuutena. Arkipäivän utopiat kyseenalaistavat vallitsevia oletuksia siitä, miten asioiden tulisi toimia tai miten meidän tulisi elää, sekä ajatuksen siitä, että olemassa olevan ulkopuolella ei ole vaihtoehtoja. (Cooper 2014, 4.) Eläminen valtavirtayhteiskunnan reuna-alueilla, siihen osittain vääjäämättä kiinnittyen mutta samalla siihen kriittisesti suhtautuen, avaa yhteisöille mahdollisuuden

tutkia utopioille ominaisia toisenlaisen olemassaolon muotoja. Arkipäivän utopiat syntyvät aina vallitsevien olosuhteiden puitteissa, mutta ne pyrkivät olemukselliseen irrottautumiseen niistä ja avaamaan mahdollisuuksia kuvitella, tehdä ja tuntea toisin. Ne kurottuvat kohti parempaa elämänmuotoa, mutta tämä prosessi on aina vääjäämättä täynnä vaikeuksia, ristiriitoja, epäonnistumisia ja epätäydellisyyttä (Cooper 2014).

Arkipäivän utopioille on ominaista yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelu prefiguratiivisen politiikan keinoin. Tämän voi tulkita juontuvan osaltaan perinteisen valtiokeskeisen vallankumouksellisen mallin kriisistä yhteiskunnallisen muutoksen mallina. Tämä malli on kahlinnut poliittista mielikuvitusta ja radikaalien liikkeiden yhteiskunnallisia muutospyrkimyksiä ja toimintarepertuaareja sekä myös osaltaan estänyt näkemästä toisenlaisten vastarinnan ja muutoksen muotoja (Federici 2019; Soper 2020). Vallankumouksellisen mallin rinnalla arkipäivän utopiat näyttävät helposti liian pienimuotoisina ja triviaaleina tapoina tavoitella yhteiskunnallista muutosta, ja pahimmillaan niiden on nähty vievän tarpeettomasti huomiota maailmaa rakenteistavista ”suurista voimista” (Cooper 2014, 30). Cooper (2014, 30) kuitenkin huomauttaa, että keskittyminen ainoastaan laajamittaisiin muutosvoimiin ja hallitseviin rakenteisiin on käsitteellisesti köyhdyttävää ja kaventaa tarpeettomasti ymmärrystämme yhteiskunnallisen muutoksen moninaisista potentiaaleista. Arkipäivän utopioiden poliittista merkitystä ei ole syytä lähtökohtaisesti aliarvioida, sillä laajempi yhteiskunnallinen muutos voi käynnistyä monista, joskus yllättävistäkin suunnista. Tarkastelemalla arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivisista muotoutumista pyrimme valottamaan yhteiskunnallisen muutoksen edellytyksiä ja tavoittelemisen tapoja.

Feministinen uusmaterialismi

Tarkastelemme arkipäivän utopioita feministisen uusmaterialismin teoreettis-metodologisesta näkökulmasta käsin (Alaimo & Hekman 2008, Barad 2007; Bennett 2020; Truman 2019; Coleman ym. 2019). Muiden uusmaterialististen

suuntausten tavoin feministinen uusmaterialismi purkaa materiaan liittyvää hiljaisuutta ja itsensäselvyyttä. Se kohdistaa huomion materiaan toimijuuteen ja ehdottaa siirtymää ihmiskeskisestä lähestymistavasta laajempaan, erilaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijuudet tiedostavaan tarkastelutapaan (Fox & Alldred 2017, 36; Coole & Frost 2010, 28; Leppänen & Tiainen 2016, 27). Feministinen uusmaterialismi kyseenalaistaa ihmisen roolin kaikkivoipana, hallitsevana toimijana ja pyrkii ymmärtämään niitä moninaisia materiaalisia suhteita, joiden kautta toiminta ja toimijuus syntyvät. Uusmaterialistisesta näkökulmasta sosiaaliset suhteet ovat aina kietoutuneita monenlaiseen materiaalisuuteen. (Lehtonen 2008; Bennett 2020; Fox & Alldred 2017; Kontturi ilmestyy.) Uusmaterialismi pyrkii myös purkamaan vastakkainasetteluja, oli sitten kyse kulttuurin ja luonnon, diskursiivisen ja aineellisen, teoreettisen ja empiirisen tai inhimillisen ja ei-inhimillisen kahtiajaoista. Niin ikään keskeistä on näiden erillisinä tai vastakkaisina nähtyjen ulottuvuuksien muotoutumisen tarkastelu suhteessa toisiinsa. (Leppänen & Tiainen 2016, 28.) Feminististä uusmaterialismia määrittää lisäksi kiinnostus pysyvät rakenteet kyseenalaistavaan ontologiaan, jolloin materiaalisuuden olemisen nähdään olevan jatkuvassa liikkeessä (Irni ym. 2014, 31). Useat feministitutkijat ovat viime vuosina pohtineet feministisen uusmaterialismin suhdetta empiriaan ja tutkimusmetodeihin etsiessään tapoja tuottaa materiaan toimijuuden huomioivaa tutkimustapaa. Samalla on käynyt ilmeiseksi, että uusmaterialistinen teoria ja metodologia väistämättä muovaavat toisiaan tässä prosessissa (Leppänen & Tiainen 2016; Coleman ym. 2019; Lupton 2019; Honkasalo 2014; Schadler 2019).

Oma tutkimusotteemme tässä artikkelissa on ennen kaikkea käytännöllinen: hyödynnämme feministisen uusmaterialismin tarjoamia käsitteitä ja näkökulmia kun jäsenämme aineistosta tekemiämme huomioita ja tulkitsimme talojen ja niihin kiinnittyvän monenlaisen materiaalisuuden merkitystä arkipäivän utopioiden toiminnalle. Feministinen uusmaterialismi auttaa hahmottamaan ennen kaikkea sitä, miten arkipäivän utopiat yhteismuotoutuvat. Feministitutkija

Karen Barad peräänkuuluttaa ymmärrystä sosiaalisen ja materiaalisen yhteistoiminnallisuudesta, sillä merkitykset rakentuvat aina suhteessa materiaan ja materiaalisiin olosuhteisiin. Hän haastaa metafyyssisen oletuksen olennoista yksilöinä, joilla on sisäsyntyisiä ominaisuuksia ennen kuin ne esitetään. (Barad 2019, 102.) Kysymys ei siis ole asioiden ja ilmiöiden vuorovaikutuksesta, joka viittaa ontologisesti erottuviin yksittäisiin toimijoihin ennen vuorovaikutusta, vaan ilmiöt syntyvät erilaisten materiaalisten, käsitteellisten ja sosiaalisten toimijuuksien suhteissa, yhteismuotoutumisessa. Baradin (2019, 114) ajatus haastaa radikaalisti yksilökeskeisen toimijanäkemyksen. Baradia seuraten meidän ei tulisi ajatella asioiden ja ilmiöiden eroa ennalta asetetusti, vaan asioiden erot ja niiden merkitykset syntyvät suhteessa toisiinsa. Baradin mukaan ”todellisuus ei koostu asioista-itseessään tai asioista-ilmiöiden takana vaan ’asioista’-ilmiöissä” (Barad 2019, 116). Yhteismuotoutumisessa toimijuus hahmotuu suhteissa toteutuvana ja vaihtelevana kyknä yksilöllisen ominaisuuden asemesta (Leppänen & Tiainen 2016, 28).

Politiikan teoreetikko ja filosofi Jane Bennettin (2004) ajatukset materiaan eloisuudesta ja esinevoimasta ovat myös tärkeitä tutkimusotteemme kannalta. Bennettin mukaan esineillä on voimaa, jonka ne saavat suhteissa käyttäjiinsä. Toisin sanoen esineet saavat voimansa ihmisten kanssa muodostamisessaan sommitelmissa. Esinevoiman kautta voidaan tarkastella ihmisten ja esineiden välistä intiimiyyttä ja tapoja, joilla nämä ovat kioutuneita yhteen ja toimivat suhteessa toisiinsa. (Bennett 2004, 349-350.) Bennett korostaa esineiden eloisuutta ja kykyä vaikuttaa ja saada aikaan toimintaa, jolloin kyseenalaistuu ajatus esineistä elottomina tekijöinä, joihin ihmistoimijat heijastavat merkityksiä (vrt. Valkonen ym. 2019, 108). Bennett (2020) myös nostaa esiin materiaalisuuteen kiinnittyvää arkipäivän politiikkaa (ks. myös Haraway 2016). Hän muistuttaa, ettei poliittinen toimijuus palaudu vain ihmisiin ja että huomion kiinnittäminen materiaan toimijuuteen voi mahdollistaa ekologisemman ja eettisesti kestävämmän tuotannon. Luopumalla ihmiskeskeisestä ajattelusta ja hyväksymällä ajatuksen ihmisen

toiminnasta yhtenä toimijuutena muiden joukossa mahdollistaa myös utopiatutkimukselle tärkeän tulevaisuusajattelun, jossa tulevaisuus ei ole ennalta tiedetty tai ihmislajin etuihin sidottu. Tällainen inhimillisen ja ei-inhimillisen uudelleenmäärittely avaa tärkeitä näkökulmia ihmistoiminnan vaikutuksiin ja vastuuseen sekä niitä koskevaan eettiseen punnintaan (Alaimo & Hekman 2008; Lupton 2019).

Aineisto ja tutkimusprosessi

Artikkelin aineisto pohjaa Mustarindassa ja Oranssilla vuosina 2020–2022 kerättyyn aineistoon. Mustarindassa haastattelimme entisiä ja nykyisiä aktiiveja sekä residenssivieraita, Oranssilla nykyisiä ja entisiä asukkaita ja aktiiveja. Tutkimusaineisto sisältää 20 haastattelua, joihin osallistui yhteensä 37 haastateltavaa. Haastattelut kestivät tunnista puoleentoista tuntiin. Haastattelut toteutettiin sekä kasvokkain että etäyhteyksin. Osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista ja kaikilta osallistujilta pyydettiin kirjallinen suostumus tutkimukseen. Kaikkien haastateltavien nimet on muutettu. Haastatteluissa keskusteltiin muun muassa yhteisöjen historiasta, toiminnasta, arvoista ja tavoitteista, yhteisön arjesta ja sosiaalisista suhteista, yhteisöissä mahdollisesti ilmenevistä ristiriidoista ja tavoista ratkoa niitä, yhteisöön osallistumisen syistä ja merkityksistä, sekä yhteisön roolista henkilökohtaisessa elämässä ja yhteiskunnassa.

Haastatteluaineiston lisäksi tutkimusryhmämme teki Mustarindassa residenssijaksojensa aikana etnografista kenttätöitä (yht. viisi viikkoa). Kenttätö tarkoitti kohdallamme elämistä Mustarindan talossa muiden residenssitaiteilijoiden ja -tutkijoiden kanssa. Osallistuimme talon askareisiin, aktiviteetteihin ja talon päivittäisiin toimiin. Meitä oli usein kaksi tutkijaa residenssijaksolla samaan aikaan, ja tutkijoiden keskinäisestä dialogista ja reflektoinnista muodostui tärkeä osa aineistonkeruuta. Tutkimusryhmämme jäsenet pitivät residenssijaksoilla päiväkirjaa, johon he kirjasivat omia kokemuksiaan, tunteuksiaan ja huomioitaan. Päiväkirjamerkinät myös osaltaan ohjasivat kiinnostustamme

arkipäivän utopioiden materiaalisuuteen, sillä ne sisälsivät paljon kuvauksia talosta, metsästä, sääolosuhteista sekä monenlaisesta arkisesta uusintavasta työstä (ks. myös Salmenniemi ym. 2022; Salmenniemi & Ylöstalo 2023). Haastattelujen myötä kiinnostuksemme yhteisön kokemuksiin kasvoi ja päädyimme sisällyttämään aineistoomme myös kymmenen Mustarinda-talon toimintaa ja arkea kuvaavaa tekstiä *Mustarinda-lehdestä* vuosilta 2015—2020.

Analyysiamme on ohjannut feministisen uusmaterialismin tulkintakehys ja diskursiivinen ote (Hall 1997). Olemme kiinnittäneet huomiota aineistossa ilmeneviin monenlaisiin materiaalisuuksien kuvauksiin ja materiaalisuuden aktiivisuuteen ja toiminnallisuuteen; siihen, mitä se saa aikaan, miten se toimii, mitä se mahdollistaa tai rajoittaa yhteistoiminnassa ihmisten kanssa. Diskursiivisen analyysin mukaisesti olemme myös tarkastelleet materiaalisuuksille annettavia merkityksiä. Refleksiivisyys on myös olennainen osa analyysiä ja tulkintaa ja lähestymme sitä dialogisena prosessina (Salmenniemi 2008, 25-26). Aineiston tuottamisen ja analyysin prosessi voidaan hahmottaa yhtäältä tutkijan ja haastateltavien välisenä ruumiillisena dialogina, jossa tuotetaan merkityksiä ja neuvotellaan niistä, ja toisaalta tutkimusaineiston ja teoreettis-metodologisten viitekehysten välisenä dialogina, jossa koetellaan erilaisten viitekehysten tulkintavoimaa. Feministinen uusmaterialismi nousi tulkintakehykseksemme tämän prosessin tuloksena, seurauksena tarpeestamme tehdä ymmärrettäväksi arkipäivän utopioiden materiaalisuutta. Kontekstin huomioiminen tulkinnassa on olennaista, jotta voidaan välttää tiedon erkaantuminen sen tuotannon ehdoista ja olosuhteista. Konteksti ei ole koskaan ennalta määrättyä, vaan jotakin, jonka tutkija aktiivisesti tuottaa (Liljeström 2004, 142-147). Sitoudumme myös Donna Harawayn (1991, 195) peräänkuuluttamaan paikantumisen politiikkaan ja epistemologiaan, jossa osittaisuus universalismin asemesta on ehtona kuulluksi tulemiselle ja tietoväitteiden esittämiselle. Ymmärrämme kaiken tiedon osittaiseksi, aikaan ja paikkaan sidotuksi ja näin historiallisesti rakentuvaksi ja muuttuvaiseksi

(Coffey 1999, 11). Tieto ei ole koskaan ”puhdasta” tai irrallaan sen tuotannon yhteiskunnallisista ehdoista. Tiedon paikantuneisuudessa on kyse subjektin ruumiillisuudesta ja sen vaikutusten tunnistamisesta ja analysoinnista. Kuten etnografisessa tutkimuksessa yleensä, tutkijoiden omakohtaisuus on vaikuttanut tapaamme kokea, lukea ja tulkita yhteisöjen elämää (Suopajarvi ym. 2019; Cerwonka & Malkki 2007).

Valitsimme Mustarindan ja Oranssin tutkimuskohteiksi, sillä olimme kiinnostuneita tutkimaan yhteisöjä, jotka ovat kriittisessä suhteessa vallitsevaan fossiilikapitalistiseen palkkatyö- ja kulutusyhteiskuntaan ja sen markkinaehtoiseen ja yksilöllistyneeseen asumiseen ja elämäntyyliin. Oranssi ja Mustarinda ovat syntyneet eri aikoina ja erilaisten yhteiskunnallisten kysymysten äärelle, mutta niitä yhdistää sitoutuminen demokraattisen toimintakulttuurin, tasa-arvon, kulttuurisen monimuotoisuuden ja ekologisen kestävyuden vaalimiseen arkisessa yhteisöllisessä elämässä. Ne luovat toiminnassaan ekologiseen kestävyteen ja solidaarisuuteen pohjavia poliittisia vaihtoehtoja ja pyrkivät tuomaan näitä vaihtoehtoja laajempaan yhteiskunnalliseen tietoisuuteen.

Molempien yhteisöjen elämän keskiössä on vanhojen talojen asuttaminen, kunnostaminen ja ylläpitäminen, vaikka suhde taloihin on yhteisöissä erilainen. Oranssilla asutaan usein vuosia tai vuosikymmeniä, Mustarindassa sen sijaan ei asuta pysyvästi, vaan siellä vierailaan residenssijaksoilla joidenkin viikkojen tai kuukausien ajan. Osalle Mustarindaan muodostuu kuitenkin myös pidempiaikainen suhde toistuvien vierailujen ja talokoordinaatiojaksojen kautta.

Oranssi on nuorten omatoimiseen asumis- ja kulttuurityöhön keskittyvä yhdistys, jonka juuret ovat talonvaltauksissa. Oranssi perustettiin vuonna 1990 tilanteessa, jossa nuorten asumistilanne etenkin isoissa kaupungeissa oli huono. (Oranssi 2022.) Nuorten näkökulmasta silloinen asuntopolitiikka oli pysähtynyt ja vaati toimenpiteitä. Toisin kuin valtauksset yleensä, jotka kestävät jonkin aikaa ja sitten päättyvät, oranssilaisten tavoitteena oli alusta lähtien organisoitua ja tarjota vuokra-asuntoja vähävaraisille

ja asunnottomuusuhan alla eläville nuorille. Vuosien saatossa yhdistyksen keskeiseksi tehtäväksi on vakiintunut omaehtoisen nuorisotoiminnan ohella edullisten asuntojen tarjoaminen nuorille. Oranssi omistaa yhteensä 11 suojeltua puutaloa ja hallinnoi yli 70 vuokra-asuntoa eri puolilla Helsinkiä. Lisäksi se hallinnoi kahta kaupungin vuokrataloa. Puutalot ovat vanhoja rakennuksia, joista suurin osa on ollut kaupungin omistuksessa, mutta joista kaupunki on sittemmin halunnut päästä eroon. Asukkailla on taloissa omat asunnot, mutta taloissa on myös yhteisiä tiloja ja yhdessä hoidettava pihapiiri. Merkittävä osa Oranssin hallinnoimista ja omistamista taloista on suojeltuja, mikä tarkoittaa, ettei häätöä tai talojen purkua tarvitse pelätä, toisin kuin toiminnan alkuaikoina. Oranssin nuorisoonasuminen ei edusta perinteistä vuokra-asumista, vaan keskeinen osa Oranssin toimintamallia on asukkaiden oma organisoituminen. Asunnon saadessaan asukkaat sitoutuvat ylläpitämään taloja ja asuntoja, ja myös kunnostavat ja remontoivat talot yhteisöllisesti. Oranssin yhteisöt toimivat demokraattisen itsehallinnon periaatteiden mukaisesti, eli asukkaat tekevät yhdessä kaikki taloja koskevat päätökset.

Mustarinda puolestaan on vuonna 2010 perustettu taiteilija- ja tutkijayhdistys, joka ylläpitää residenssiä Hyrynsalmella, Paljakan luonnonpuiston kupeessa Kainuussa. Toiminnan kantavana ajatuksena on ekologinen jälleenrakennus sekä kulttuurin ja luonnon monimuotoisuuden tukeminen. (Mustarinda 2022; Kaartinen ym. 2023.) Mustarinda-talo on vanha kyläkoulu, joka valikoitui yhdistyksen päämajaksi syrjäisen ja metsäisen sijaintinsa takia. Sen perustajajäsenet käyttivät aluksi paljon aikaa talon muokkaamiseksi jälkifossiilisen elämäntavan käytännön kokeilujen mahdollistamiseen. Esimerkiksi talon energiajärjestelmä rakennettiin ekologisten periaatteiden mukaan ja niin, että talossa asuvat voisivat säädellä ja seurata energiankulutusta. Energiajärjestelmän rakentamisen pyrkimyksenä oli myös edistää Kainuun alueen laajempaa energiamurrosta. (Majava 2020.) Taiteilijat ja tutkijat voivat hakea eripituisia residenssijaksoja Mustarinda-taloon, jonne saapuu

vuosittain sekä suomalaisia että ulkomaisia vieraita. Mustarinda-talon käytännön arjen pyörittämisestä vastaavat vapaaehtoiset talokoordinaattorit. Myös residenssiin saapuvilta asukkailta edellytetään sitoutumista talon arkisiin töihin. Residenssitoiminnan lisäksi Mustarindassa järjestetään erilaisia kaikille avoimia tapahtumia, esimerkiksi näyttelyjä ja kesä- ja talvikouluja. Ajan saatossa Mustarinda on vakiinnuttanut asemansa tärkeänä taiteellisena ja yhteiskunnallisena toimijana, mistä osoituksena on yhdistyksen palkitseminen monitaiteen valtionpalkinnolla vuonna 2021. Mustarindan toiminnasta on julkaistu monipuolisesti erilaisia analyysejä ja puheenvuoroja (ks. esim. *Mustarinda*-lehti; Järvensivu 2017; Kaartinen ym. 2023).

Yhteisön rytmit

”Se ei anna hetken rauhaa.” Näin suhdettaan Mustarinda-taloon luonnehtii kuvataiteilija Liina. Talo ja sen ”huutavat asiat” vaativat häneltä jatkuvaa huomiota, jopa niin, ettei omalle taiteelliselle työlle tahdo löytyä aikaa:

Koska siellä oli aina jotain mihin vois tarttua. Kun kävelee jonkun tilan poikki, silmä näkee satoja asioita mitä voisikin nyt tässä tehdä. Tavallaan että kun liikkuu siellä, niin miettii kaikkia pikkujuttuja, että hetkinen, voisko tän tavallaan puolihuolimatta ratkaista jotenkin sillä tavalla, et se ois kestävämpi. Usein ne omat taiteellisen työn pohdinnat voi olla aika hankalia ja se tarvis semmosta rauhaa ja keskittymistä. Sitä huomas, että ei pystykään siellä siihen, koska on helpompaa alkaa toimittaan niit selkeitä huutavia käytännön tehtäviä.⁴

Liinan kuvaus valottaa kiinnostavasti ihmisen ja talon välistä suhdetta. Talo kutsuu jatkuvaan ekologiseen uudelleenajatteluun arjessa: se pysäyttää jatkuvasti pohtimaan, miten asioita voisi tehdä ekologisemmin. Tämä ekologisen elämänmuodon kokeilu on Mustarindan ydintä arkipäivän utopiana (ks. myös Järvensivu 2017). Liinan sitaatti yllä havainnollistaa toimijuuden kaksisuuntaisuuden: ihmiset suunnittelevat, pystyttävät ja remontoivat rakennuksia luoden niille

tehtäviä ja tarkoituksia, mutta rakennukset myös toimivat tavoilla, jotka eivät ole niiden suunnittelijoiden tai käyttäjien hallinnassa (vrt. Gieryn 2002).

Myös Oranssilla talot ovat kutsuneet yhteisön jäseniä toimintaan. Oranssilaiset saivat 1990-luvun taitteessa hallintaansa purku-uhan alla olevat puutalot sillä ehdolla, että ne kunnostettaisiin taas asumiskelpoiseksi. Korjausta vaativat rakennukset edellyttivät asukailta kunnostustoimia, jotta niistä tulisi asumiskelpoisia. Oranssilaisten haastatteluissa toistuu ajatus siitä, että vanhat talot vaativat asukailtaan paljon, jotta asuminen ylipäättään olisi mahdollista. Ei riitä, että ”fiilistele ja polttaa takkaa”, vaan on tartuttava toimeen ja opeteltava koolaamaan seiniä, slammaamaan piippuja, tekemään kattoremonttia ja kunnostamaan perinneikkunoita:

Heli: Tää vaatii aika paljon tää talo et esimerkiksi, syksyllä pitää eristää ikkunoita ja pitää lämmittää. Sä joudut pitämään huolta tästä talosta. Ja myös tekemään muuta ku vaan tulla kotiin ja syödä ja mennä nukkumaan.

Talojen lisäksi huomiota vaativat aineistossamme myös arkipäiväiset koneet ja laitteet. Tutkimamme kirjoitti Mustarindan kenttäjaksolla tutkimuspäiväkirjaansa: ”Tiskasin paljon, koska kone ei jaksanut tiskata astioita, joita ei ollut huuhdeltu hyvin. Tulin tutuksi koneen kanssa, opin sen käynnistämiseen liittyvät maanittelujipot.” Katkelma kuvaa tapaa, jolla laite anastaa vajaa-toimijuudellaan asukkaan huomion. Siinä missä nykyaikaista suunnittelua määrittää helppokäyttöisyys ja huomaamattomuus, jonka vuoksi materiaaliset puitteet muuttuvat ihmisille helposti näkymättömiksi (Lehtonen 2008, 14, 66), toimivat nämä talot ja niiden materiaalisuudet eri tavoin. Puolikuntoiset tai rikkiäiset esineet pysäyttävät toistuvasti asukkaat ja kutsuvat heidät pohtimaan, millä ehdoin ne ylipäänsä toimivat. Tätä havainnollistaa *Mustarinda*-lehteen kirjattu huomio: ”Vasta kun jokin menee rikki, sitä oppii, miten se toimii” (Cahoon 2018).

Talot siis saavat asukkaat pysähtymään materiaan äärelle ja tunnustamaan sen toimijuuden.

Tässä mielessä talot kutsuvat asukkaansa tiedostamaan *esinevoimaa* (Bennett 2004). Bennettin mukaan tavaran valtava määrä ja sen käytön lyhentyneet syklit ovat johtaneet sokaistumiseen, jossa emme arvosta materiaa emmekä myöskään tunnista sen voimaa. Kun materiaa karsitaan, kuten tutkimissamme taloissa, ihminen voi tulla tietoisemmaksi sen voimasta. Esinevoima syntyy aina suhteessa ihmiseen ja tietynlaisessa sommitelmassa (Bennett 2004, 350-351). Tätä soveltaen voidaan ajatella, että talot luovat ihmisten ja esineistönsä kanssa sommitelman, jossa ihminen altistuu eri tavoin esineiden voimalle ja samalla niiden rajallisuudelle. Tällaisessa sommitelmassa kunnioitus esineitä kohtaan kasvaa.

Yllä olevat kuvaukset ihmisten ja erilaisten materiaalisuuksien suhteista taloissa havainnollistavat myös tapaa, jolla talot pakottavat asukkaansa nyky-yhteiskunnan kiivaasta rytmistä poikkeavaan hitaaseen ja ennakoimattomaan rytmiin. Uusi, hitaampi rytmi mahdollistaa toisenlaisen olemassaolon muodon, joka asettuu vastakarvaan nykyelämänmuodolle ominaiselle ajan kiihtymisen kokemukselle (vrt. Rosa 2013). Rytmii hidastuu myös väijäämättä silloin, kun asioita pyritään tekemään luonnonvaroja säästäen ja rahatalouden ja kulutuskulttuurin logiikkaa välttäen. Liina kuvaa tätä Mustarindan osalta seuraavasti:

Me on just valittu se tie, että me halutaan tehdä asioita jotenkin eri lailla ja halutaan pohtia sitä, miten vois tehdä jotenkin niin et se ois kestäväää ja siinä ois jotain tulevaisuuden näkymiä. Kun vähentää materiaalista kulutusta tai energiankulutusta eri tavoin niin silloin usein lisääntyy se työmäärä monella tapaa. Ja se lisääntyy, vaikka residenssissä me käytetään paljon aikaa siihen et miten me voidaan luoda semmosia tapoja toimia, että se ois kestäväää ja helppoo ja mahdollista. Tuntuu, et se vaatii hirveesti sellasta tiettyä hereillä oloa ja epäilyä. Et sit kun ei vaan osta jotain mikä jotenkin nopeesti helpottais jotain asiaa, niin sit se tuppaa tulleen aika sellaseks työlääks tietyllä tapaa.

Talon hitaaseen käyttöliittymään vaikuttaa Mustarindan tapauksessa myös se, että talo sijaitsee hankalien kulkuyhteyksien päässä.

Tutkijamme huomioi kenttäpäiväkirjassa: ”Talo sijaitsee kaukana kaikesta, joten paikalle saapuminen kestää. Säällä voi olla vaikutusta asiaan. Kun tarvitaan apua, sen saaminen voi kestää. Kauppareissukin voi venähtää, jos residenssin auto jää kiinni lumeen tai hytyty pakkasen vuoksi.” Mustarindan talokoordinaattori kuvaa tätä seuraavasti:

Aina kun joku asia menee rikki tai ei toimi. Ku ollaan tääl hevonerseessä, niin se vaatii aina semmosen saatanallisen [nauraa] järjestelysaagan, joka voi siis kestää silleen viikosta kolmeen, että saadaan just vaikka joku oikea korjaaja kiinni, joka sitten ajaa jostain tuolta kahden ja puolen sadan kilometrin päästä. Jumittuu sitä ennen tuohon jyrkkään [rinteeseen] autollaan ja sit pitää soittaa naapurille, että se tulee hakemaan sen sieltä ja sit ku saadaan se korjaaja tänne lopulta paikalle, se tajuu, että okei sil ei ookaan vaik jotain osaa ja sit tää kaikki alkaa alusta uudelleen.

Vaihtoehtoisesta rytmistä puhui myös residensissä vierailut Taina: ”Tää rytmi on hyvin aineellinen juttu, kun tullaan jonnekin näin syrjään ja matka on näin pitkä. Kukaan ei puolen tunnin päästä käännä ja lähe pois.” Syrjäisyys kiinnittää ihmiset taloon ja synnyttää yhteisöä.

Hidas olemisen rytmi liittyy Mustarindassa myös ympäröiviin karuihin luonnonolosuhteisiin sekä talon ”aineenvaihduntaan”, eli energiajärjestelmään, joka on suunniteltu tarkoituksella huomiota vaativaksi eikä huomaamattomaksi kuten kaupungissa (Salminen & Vadén 2013; Järvensivu 2017). Energiajärjestelmän huomiota vaativa luonne on ominaisuus, joka talolle haluttiin antaa jo sen remontointivaiheessa. Tavoitteena oli, että ”mustarindalaiset tietäisivät mistä ja miten lämpönsä ja sähkönsä saavat, ja että jokainen talolla oleskeli tietäisi tarkkaan, mikä on asukkaiden energiankulutus”, kertoo yksi perustajajäsenistä. Talon energianlähteet tuli suunnitella tarkkaan, sillä ilman suunnittelua ja ennakoitua ”taide-toiminta pohjoisella vaaran laella sijaitsevassa talossa painaa melkoisen jalanjäljen ekosysteemiin” (Majava 2015).

Talon vaihtoehtoinen lämmitysjärjestelmä vaatiikin asukkailta tarkkailevaa ja ennakoivaa suhdetta, jossa olennaista on muun muassa se, miten muutokset säässä vaikuttavat talon lämmitykseen:

Sari: Kyllähän tääl väistämättä siihen oppii [sään seuraamiseen], koska se nyt on vaan arkinen juttu. Nytkin kun on ollut noi kaks kylmempää yötä, niin sit pitää vähän ennakoida sitä, et se talo ei kylmene liikaa.

Mari: On tärkeitä tarkkailla vaikka katolta tippuvaa lunta tai et jos joku on rikki niin pitää kattoo että siinä ei käy mitään. Sit viikkojen aikana tavallaan tajuaa, että tää toimii näin ja tätä pitää tarkkailla. Siihen taloon tulee semmonen erilainen suhde tarkkailun kautta.

Tarkkailu ja seuranta korostuvat, kun vastassa on talon oikukas ja hauras rakenne ja ympäröivän luonnon ja sään arvaamattomuus. Asukkaiden tehtävä on ennakoida, varautua ja reagoida, jotta talo pysyy toimintakykyisenä. Sää määrittelee elämisen rytmiä. Neal Cahoon (2018) kuvaa *Mustarinda*-lehden artikkelissaan tapoja, joilla myrsky ja sitä seurannut sähkökatkos uudelleenjärjestelivät talossa olemista. Taiteellinen ja tieteellinen työ, jota talolle oli tultu tekemään, sai odottaa, kun asukkaiden huomio kiinnittyi talon puulämmitykseen. Talolle johtavalle tielle kaatuneita puunrunkoja siirrettiin yhteistuumin sahan, kirveen ja köysien avustuksella. Kokemuksen myötä asukkaat oppivat ennakoimaan tulevia sähkökatkoksia, ja keräsivät niitä varten valmiiksi juoma- ja peseytymisvettä. Kuvaus poikkeustilanteesta tuo esiin materiavälitteiset rytmit, joiden ympärille oleminen talossa järjestyi.

Myös Oranssilla talojen tarkkailu ja ennakoitinta on olennainen osa asumista. Kuten pitkäaikainen asukas Jaana toteaa, ”täällä on asioita, joita täytyy tarkkailla”, koska ”ei oo ketään muuta kuin me”. Talo ei näyttäydä minä tahansa ”vuokrakämpänä”, vaan arkisena kumppanina, josta tulee pitää huolta. Sen kanssa on opeteltava elämään ja toimimaan yhdessä. Kuten Jenni tiivistää: ”Pitää elää jotenki sen talon kanssa, ei vain

sillee et sä elät siellä talossa.” Oranssin taloissa puulämmitys organisoii asukkaiden asumista ja elämisen rytmiä, sillä on huolehdittava, etteivät talot kylmene lämmityksen välissä. Kuten sosiologi Jarno Valkonen (2022, 48) on huomauttanut, puulämmitys määrittää keskeisesti tilallisia ja ajallisia ulottuvuuksia, toisin sanoen luo rakennukselle vuorokausirytmien. Samalla se tekee energiajärjestyksestä tulevaisuuteen tähtäävää, sillä puulämmittäjän tulee tiedostaa, milloin säässä on luvassa viilenemistä.

Molemmissa yhteisöissä tulee näkyväksi se, miten yhteiselämä muotoutuu inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteistoiminnassa. Asettuessaan yhteistoimintaan talon ja muun materiaalin kanssa asukkaat tulevat myös aikaisempaa tietoisemmiksi siitä, miten materiaali kuluu ja vaatii hoitoa. Kuten Jonna Oranssilta pohtii:

Ei uusita uusimisen vuoksi, tai korjataan vanhaa ehjäksi. Ja sitte kulutus on vähäistä, kierrättäminen on tärkeää ihmisille, siellä on ihan hirvee kylläys että mihin roskikseen menee mitenkään. Entisöinti ja kierrättäminen on ehkä ne merkittävimmät ekologiset [tekijät].

Asukkaat tulevat talossa tietoisemmiksi myös materiaalin rajallisuudesta. Molemmissa yhteisöissä materiaalin tajulla on merkittävä yhteys arkipäivän utopian toteuttamiseen: kun yhteisön ulkopuolisessa yhteiskunnassa ylikulutus on ongelma, on yhteisöjen tarpeen työstää kestäväntöntä suhdetta kulutukseen ja löytää tiedostava ja kunnioittava suhde materiaaliin. Yhteisöissä suositetaan pitkäikäisiä laitteita ja niiden korjaamista uuden hankinnan sijaan. Esimerkiksi Oranssi on kunnostanut purku-uhan alla olevia puurakennuksia siksi, että muut toimijat haluavat “isompaa volyymia ja helpommin huollettavia rakennuksia”, kuten Oranssin pitkäaikainen asukas Hanna totesi. Rakennukset näyttävät muille toimijoille vanhentuneina ja taloudellisia resursseja tuhlailevina. Muiden toimijoiden vanhentuneiksi tuomitsemien talojen korjaaminen toimii vastoin vallalla olevaa taloudellisen tehokkuuden ja isojen volyymien logiikkaa ja kannustaa kokeilemaan erilaisia ratkaisuja kestävämpään elämänmuotoon.

Yllä olevat aineistoesimerkit kertovat haasteltavien kokemuksesta, jossa talot paitsi järjestävät uudelleen asukkaidensa olemista myös saavat asukkaat huomioimaan materiaalin ja asettumaan yhteistoimintaan sen kanssa. Tämä on olennaista arkipäivän utopian kannalta, ja havainnollistaa sitä, miten yhteisöissä prefiguroidaan uudenlaisia rytmejä, suhteita ja elämänmuotoja. Eeva Houtbeckers ja Galina Kallio (2019, 163-64) ovat kotitalouksien omavaraista ruuanhankintaa koskevassa tutkimuksessaan kiinnittäneet huomiota taloudelle vaihtoehtoisiin rytmeihin kuten biologisiin ja kosmologisiin rytmeihin, joihin heidän tutkimansa toimijat asettuvat. Heidän aineistossaan omaehtoisen ruokatalouden rytmit kiinnittyvät vahvasti luonnonympäristön rytmeihin, jotka ovat usein ristiriidassa talouden ajallisten rakenteiden kanssa. Samanlaiset vaihtoehtoiset rytmit näyttävät olennaisina myös omassa aineistossamme, ja ne kiinnittyvät paitsi luonnon rytmiin, myös laajemmin taloihin ja niiden materiaalisuuksiin. Sähkökatkokset, luonnonilmiöt, syrjäinen sijainti ja laitteet, jotka eivät toimikaan totutun ripeästi, ohjaavat asukkaat verkkaisempaan rytmiin, ja ajoittain kokonaan pysähtymään, hylkäämään vanhat suunnitelmat ja tekemään uusia.

Utooppisen yhteisön muotoutuminen

Talojen koetaan aineistossa kannustavan aktiiviseen ja jaettuun asumisen tapaan, jossa ihmisistä tulee “asukkaita”, ei vain “asujia”, kuten Jaana kuvasi Oranssin asukassuhteen erityislaatua. Asukkaat ovat aktiivisia ylläpitäjiä eivätkä vain passiivisia kuluttajia tai kohteita:

Jaana: Mehän ollaan aikasemmin tehty kaikki asukasvoimin. Se ois tärkeää pitää yllä, koska muuten siinä on vaarana se, että jos sä et tee sitä ylläpitotyötä, niin sun suhde näihin taloihin muuttuu, niin et susta tulee vaan asuja. Ja sit kun susta tulee asuja, niin sä tietyl tapaa vaan kulutat näitä taloja ja näitä pihvoja, jos sulla ei oo sellasta suhdetta siihen, että sä itse ylläpidät tätä yhteisöä. Mä haluaisin ylläpitää sitä osallistavaa asukastyökulttuuria just sen takia, että se pitäis paremmin nää talot pystyssä.

Katkelma tekee näkyväksi sen, miten talot muovaavat asukkaita siinä missä ihminen muo-
vtaa taloa ja sen materiaalisuuksia määritellessään
niille tehtäviä rakennusvaiheissa (Gieryn 2002).
Materiaalisuuden huomioiminen edellyttää
asukkailta myös sitoutumista. Tiinan ja Tepon
tapauksessa tämä tapahtuu, kun heidät valitaan
Oranssin asukkaiksi ja he pääsevät heti remontoimaan
taloa. Suhde taloon syntyy, kun sitä muo-
vataan omaksi kodiksi. Tämä näkyy tavassa, jolla
he kuvailevat ”juurtuneensa paikkaan” tekemisen
kautta:

Tiina: Se ei ole vain joku talo, joka on vuokrattu
sattumanvaraisilta ihmisiltä, jotka saattavat heittää
sinut ulos milloin vain. Voit vapaasti panostaa siihen
ilman tunnetta, että ponnistelut menevät hukkaan.

Myös toinen Oranssin asukas, Katriina, painottaa
toiminnan synnyttämää sidettä taloon:

Ja sellanen toimeen tarttumisen asenne tätä kotia
kohtaan. Ihana omistajuuden tunne siitä, että mä
maksan tästä Oranssille vuokraa mutta tää on
meidän, tää on mun. ... Mä oon huomannut, että
muilla vuokranmaksajilla ei oo tällaista, vaan sulla
on ainaista uhkaa, että mitä jos sun vuokranantaja
potkaseekin sut ulos siitä kämpästä. Tai pitää kysyä
koko ajan kaikkeen lupa.

Asukkaat ovat sitoutuneita taloihin, koska myös
yhteisö sitoutuu heihin. Kun kantaa vastuuta ja
sitoutuu, voi luottaa, että sitoumus on molem-
minpuolinen. Yhteisöt eivät vain vaadi omistau-
tumista, vaan myös tarjoavat turvaa, hoivaa ja
vapautta asukkailleen.

Keskeistä yhteisön kannalta on se, että talot
materiaalisuuksineen kannustavat yhteen tulemi-
seen, yhdessä tekemiseen ja toisten huomioimi-
seen. Kuten tutkijamme kirjoittaa päiväkirjassa
Mustarindasta: ”Talo itsessään tuntui ehdotta-
van sujuvaa yhdessä olemista, kaikkea ei tarvitse
sopia tai keksiä paikan päällä, vaan talon materi-
aaliset järjestykset jo ehdottavat erilaisia arkielä-
män käytäntöjä.” Toinen tutkijamme havainnoi
talon ja yhteisöllisyyden suhdetta seuraavasti:

Sitä alkaa automaattisesti omaksumaan yhteisöasu-
jan käytäntöjä ja käyttäytymistä. Keittiössä rupa-
tellaan ja syntyy hienovaraiset koreografiat, joilla
kaikki liikkuvat pyrkien antamaan toisille tilaa. Kiin-
nostavaa on myös se, miten nopeasti sitä solahtaa
ja omaksuu uudet rutiinit. Onkin ehkä hyödyllistä
huomata, miten nopeasti usein pitkään urautuneet
arjen tavat voivat myös muuttua, kun olosuhteet
ovat toisenlaiset ja uudet. Talon materia muo-
vaa ja ehdottaa, taivuttaa tiettyihin suuntiin.

Tutkijoiden havainnot kiinnittävät huomion
sihen, miten materiaalisuus luo yhteisöjen rutiini-
neja. Talot ohjaavat ihmisiä kulkemaan tiettyjä
reittejä päivittäin ja tekevät näistä reiteistä ennus-
tettavia. Näin talot rakenteistavat myös niissä
muotoutuvia sosiaalisia suhteita (vrt. Gieryn 2002,
61). Kuten tutkijamme kirjoittaa tutkimuspäivä-
kirjassaan Mustarindasta: ”Yhdessä asuminen vie-
raiden ihmisten kanssa herkistää myös ajattele-
maan toisia. Sitä pyrki ottamaan heitä huomioon.”

Myös Oranssilla talo on keskeisessä roolissa
yhteisöllisen elämän muotoutumisessa. Tiinan ja
Tepon kohdalla yhteisö muovautui jo talon alkure-
montin aikana, kun kaikki piti remontoida alusta
asti, vaikka harva asukkaista oli koskaan aiemmin
tehnyt remonttia. Yhdessä tekemisen myötä ryhmä
hitsautui yhteen, vaikka osa myös luopui vaativasta
hankkeesta. Yhteisö syntyy yhdessä tekemällä:

Tiina: Olen vähän enemmän yhteisöä varten kuin
jossakin muussa paikassa. Ja yhteisö on minua var-
ten. Ja se tarkoittaa, että kun ongelmia tulee, teem-
me niille jotakin sen sijaan, että vain etsisimme
uuden asuinpaikan, joka on siedettävämpi.

Yhteisön keskeinen osa on Mustarindassa
talon lisäksi sen reunalta alkava erämaaluonto,
joka näyttäytyy haastatteluissa elimellisenä
osana talokokemusta:

Liina: Et siinä on ympärillä semmosta, voi sanoa
erämaata, ja sinne tullessa sä huomaat, et sä oot
aika syvällä korvessa. Ja se luo ihmisten välille ehkä
hyvää tahtoa tai sellast lämpöä ja sellast jännää tun-
netta, että onpa ihanaa olla täällä nyt turvallisten
kanssaihminen kanssa.

Talo ja ympärillä oleva luonto muovaavat merkittäväällä tavalla yhteisöä ja sen tunneilmapiiriä. Haastattelussa toistuu usein ajatus ympäröivän luonnon merkityksestä yhteisöllisyyttä luovana tekijänä. Koska luonto voi olla arvaamaton, synnyttää se ihmisten välille “hyvää tahtoa” ja kannustaa asukkaat nojautumaan toisiinsa. Luonnonympäristön vaikutuksen yhteisön tunneilmapiiriin tuo esiin myös Mustarindassa vierailut Taina, joka painottaa, että ihmisten ylimielisyys vähenee “koska kaikki tajuu, et me ollaan sit muuten jumissa täällä keskenämme vähän aikaa”. Talosta ja ihmisistä muodostuva yhteisö opettaa nöyryyttä ei-inhimillisiä toimijoita kohtaan ja kyseenalaistaa ihmisen roolin kaikkivoipana, muiden yläpuolelle asettuvana toimijana.

Yhteisöjä muotoilee myös niille tyypillinen toimeen tarttumisen eetos. Yhdessä tekeminen synnyttää toiveikkuutta, mikä on keskeistä arkipäivän utopioille. Talo ja sen ympärille syntyvä yhteisö laajentaa kokemusta siitä, mikä on mahdollista. Kuten Heli ja Markus Oranssilta kuvaavat:

Heli: Tuntuu, et tää talo just mahdollistaa hirveesti asukkailla. Ainaki ku ite tänne muutti nii tuntu et mikä tahansa olis mahollista täs talossa.

Markus: Mut kyl sitä joka vuosi jollain tavalla miettii kuitenkin et okei, ollaan Oranssilla ja tehään mitä huvittaa, tai et on kaikki ovet avoinna täällä, paljon mahdollisuuksia mitä muualla ei ois.

Toiveikkuuden ylläpitämisen kannalta haasteiden ratkominen yhdessä on olennaista, jotta epätoivo ja lamaannus eivät valtaa alaa. Kuten Mustarindan jäsen toteaa:

Et jos ois yksin siinä [Mustarinda-talossa] niin varmaan tekis mieli kaivaa kuoppaa tuolla [naurua] takapihal johon käy vaan ja jää sinne. Mut sit tavaltaan ku sen tiedon voi jakaa ihmisten kans ja niil on se sama kokemus ainaki talon ryhmäläisillä ja näin niin se on ihan eri asia.

Toivon ylläpitäminen on tärkeä osa prefiguratiivista politiikkaa. Kuten Ben Anderson (2006, 706)

on todennut, utopiaa on harjoitettava toivon ylläpitämiseksi ja siksi, että maailmassa on niin paljon epätoivoa. Tutkimissamme yhteisöissä yhdessä tekeminen mahdollistaa toiveikkaan ja tulevaisuuteen suuntautuneen olemisen tavan. Parempi olemassaolon muoto on yhteisöissä elävä ja todellinen mahdollisuus, jota tavoitellaan päivittäin. Myös feministisessä uusmaterialistisessa ajattelussa korostetaan tulevaisuuteen suuntautunutta ajattelua ja toimintaa. Baradin mukaan “tulevaisuus on radikaalisti avoin joka käänteessä” ja luontainen osa yhteismuotoutumista, koska materiaalis-diskurssiivisia toimijoita ei ole ennalta määritelty eikä toimijuutta ole estetty (Barad 2019, 126). Myös Bennett (2020) korostaa, että vasta luopuminen ihmiskeskeisestä ajattelusta ja ihmisestä kaiken hallitsijana mahdollistaa kestävämmän tulevaisuuden ajattelun.

Utooppiset yhteisöt oppimisen ja toisin tietämisen paikkoina

Jotenkin se paikka on myös sellainen opettaja, koska melkein kaikki meistä ollaan enemmän nykyisin isoissa keskuksissa, niin sitten se, että jos sieltä ei koskaan tuu pois, jää aika kapeeks se ymmärrys siitä maailman muutoksesta, ja yhteiskunnallisen muutoksen tarpeesta, ja ympäristötoimien vaikutuksesta.

Yllä oleva Mustarindan jäsenen haastattelukatkelma havainnollistaa sitä, miten talo ja sen sijainti auttavat yhteisöä oppimaan ja ottamaan haltuun tietoa, joka on paikallista, ruumiillista ja kokemuksellista, eikä sitä siksi voi muualla saada haltuun samalla tavalla (vrt. Kaartinen ym. 2023). Tietoisuus Mustarinda-talon ja sen sijainnin vaikutuksesta tietämisen tapoihin ja mahdollisuuksiin on aineistossamme vahvasti läsnä. *Mustarinda*-lehdessä muun muassa todetaan, että kestävään elämäntapaan avautuu aivan erilaiset näkymät riippuen siitä, tutkitaanko sitä kaupungin keskustassa sijaitsevassa yliopistorakennuksessa vai Mustarinda-talossa, jossa kokemus talosta ja sen materiaalisuuksista, muun muassa energiasta ja jätteistä, on vuorovaikutteisempi

(Järvensivu 2020; ks. myös Järvensivu 2017). Mustarinda-talon järjestelyissä energiaan ja jätteen liittyvät prosessit on pyritty tekemään näkyviksi ja osallistaviksi, toisin kuin moderneissa kaupunkirakennuksissa, joissa ne on pyritty piilottamaan (Gieryn 2002, 60). Näin talo rikkoo toimijuuden tilallista eriyttämistä ja sen sijaan törmäyttää erilaiset ei-inhimilliset ja inhimilliset toimijat toisiinsa (vrt. Barad 2020). Kokemus nähdään keskeisenä tapana tuottaa tietoa (vrt. Kaartinen ym. 2023). Teoria yksistään ei riitä uuden elämänmuodon hahmottamiseen, vaan se pitää laittaa käytäntöön ja ottaa haltuun kokemuksellisella tasolla. Kuten Paavo Järvensivu kiteyttää *Mustarinda*-lehdessä (2020): ”Minulle mukana oleminen ja tekeminen oli tärkeää. (...) Passiivinen vastaanotto tai edes liepeillä oleskelu ei tuottanut yhtä syvää ymmärrystä ja sitoutumista kuin omakohtainen tekeminen.” Myös residenssivieras Taina korostaa käytännön kokemuksen merkitystä uuden omaksumisessa:

Täällä tavallaan sellainen ihana vähän jotenkin nilittävä kirjaimellisuus oikeesti pääsee toteutumaan, että ihan oikeesti ne kierrätysjutut on tosi tarkasti [mietitty] ja sit just se, että kaikki energia mikä tulee niin tiedetään mistä se tulee ja tavallaan koitetaan optimoida sitä talon käyttöä ja käytäntöä sen mukaisesti. Ehkä se on se keskeinen juttu just tässä että tuodaan käytäntöön se mitä tavallaan jatkuvasti keskustellaan ja visioidaan muualla.

Haastattelukatkelmassa käytännön taso – se että ”nillitetään”, kunnes asiat on sisäistetty, ja että ekologinen elämänmuoto materialisoituu talon arjessa – kuvaa talossa tapahtuvaa ruumiillista tapaa oppia, kartuttaa ymmärrystä ja prefiguroida jälkifossiilista tulevaisuutta. Tällaisesta käytäntöjen kautta ajan kanssa karttuvasta ruumiillisesta tiedosta kirjoittavat myös Miina Kaartinen kollegoineen (2023) sekä Eeva Houtbeckers ja Galina Kallio (2019, 161). Jälkimmäiset muistuttavat, että kaikkia ruumiillisen tietämisen muotoja ei aina ole edes mahdollista sanallistaa, koska kieli havainnollistaa rajallisesti sitä, mitä voidaan tietää. Myös talon mahdollistamaan metsäkokemukseen liittyvä ruumiillinen tieto. Taina kuvailee sitä näin:

Ylipäänsä se luontokokemuksen mahdollistaminen, mikä täällä tapahtuu aika itestään, niin se tuntuu et se on tosi keskeistä. Et se osuu kaikkiin jollain tavalla. Hyvin erilaisilla tavoilla, mut et kukaan ei silleen jotenkin palaa ihan samoissa hermojärjestelmissä takaisin. Se on ihan hirveen olennaista. Ja sit se on mahtavaa, koska se on niin materiaalista. Se on tosi käytännöllinen, tosi jotenkin vaan aineellisesti järjestynny juttu.

Katkelmassa korostuu se, ettei luonto ole enää ”kielellinen suhde, joka perustuu ihmisen ulkopuolisuuteen suhteessa metsään” (Lehtonen 2008, 48), vaan aineellinen ja kokemuksellinen suhde. Tainan huomio siitä, ettei kukaan palaa residenssistä ”samoissa hermojärjestelmissä” korostaa uuden ruumiillisen tiedon mahdollistamaa konkreettista muutosta. Ihminen ei ole talon ja sitä ympäröivän luonnon koettuaan enää sama kuin ennen. Oppiminen ja tietäminen tapahtuu suhteessa ei-inhimillisiin toimijoihin, yhteistoimijuudessa talon, metsän, esineiden, energian ja ihmisten välillä, eikä tietämistä voida näin omia ihmiskäytännöksi. Oppiminen sisältää myös poisoppimisen ”totuuksista”, jotka eivät metsäsuhteen materialisoiduttua näyttäytyäkään toteena. Tämä poisoppiminen ja totutusta irtaantuminen on arkipäivän utopioiden pedagogisissa käytännöissä keskeistä, ja materiaallinen ja tilallinen kokemus tekevät sen mahdolliseksi. Näin talojen ympärille syntyvät yhteisöt näyttävät toisin tietämisen paikkoina (hooks 2007), jolloin kysymys ei ole niinkään siitä, miten paikannutaan ruumiillisesti, vaan ennemminkin siitä, kuinka ruumiit muodostuvat maailman kanssa tai osana maailmaa (Barad 2007, 160; Juelskajer 2016, 92). Oppimisen kannalta kiinnostavaa on myös se, etteivät asukkaat kummassakaan yhteisössä aina määritä itse asiaa, jota kulloinkin ollaan oppimassa. Mikäli vanhat talot edellyttävät entisöintiä, on asukkaiden tartuttava toimeen, vaikkei entisöinti olisi oma kiinnostuksen ja osaamisen kohde.

Kokeilut ovat keskeisiä arkipäivän utopioissa, jotta uusia olemisen ja tietämisen tapoja voidaan ottaa haltuun ja vallitsevaan yhteiskunnalliseen järjestykseen luoda säröjä (Firth 2013; Lakkala 2021, 160; Järvensivu 2017). Tutkimamme

yhteisöt ovatkin uuden oppimisen ja vanhan kyseenalaistamisen paikkoja. Kokeilujen avulla kurottaudutaan kohti parempaa olemassaolon muotoa. Kuten *Mustarinda*-lehdessä todetaan, talossa eletään “tehden kokeiluja, jotka harhauttavat totunnaisia suhtautumistapoja” (Järvensivu 2020). Kokeilut siis kiinnittyvät ennalta opitusta luopumiseen ja uusien mahdollisuuksien tutkimiseen. Mustarindassa tämä tarkoittaa sitä, että talossa kokeillaan “elää tulevaisuutta ja sen kautta tulevaa energiamurrosta”, kuten eräs Mustarindan pitkäaikainen jäsen kiteytti.

Kokeilevaan yhdessä oppimiseen liittyy molemmissa yhteisöissä keskeisesti myös epäonnistumisen hyväksyminen keskeisenä osana utooppista käytäntöä (Lakkala 2021, 136; Cooper 2014, 4). Epäonnistumiset ovat välttämättömiä, jotta tieto vaihtoehtoisista elämäntavoista voi ylipäättään karttua. Samalla piirtyy esiin kritiikki nyky-yhteiskuntaa kohtaan, jossa kokeilulle ja epäonnistumiselle ei aina ole tilaa. Haastatteluissa korostetaan tässäkin yhteisön keskeistä roolia. Kun yhteisö kantaa mahdollisen epäonnistumisen yhdessä, on riski pienempi. Kuten eräs Mustarindan jäsen totesi, talossa pystyy “ottamaan sellaisia riskejä mitä ei yksin uskaltais. Ja myös on mukavampi mokata porukassa kun yksistään”.

Oppiminen ja tietäminen näyttäytyvät molemmissa yhteisöissä yhteisöllisin prosesseina, joissa tietoa tuotetaan yhteistoiminnassa materian kanssa. Haastatteluissa painottuu se, ettei yksittäinen ihminen voi hallita kaikkea yhteisön ja sen tavoitteiden kannalta tärkeää tietoa:

Liina: Mustarindassa on usein myös puhuttu siitä, et pitää oppia vähän kaikesta kaikkee ja pitää tietyl tavalla hyväksyä se että ei oo ammattilainen, että yhtäkkiä ei voi opiskella jotain energia-alaa ja kaikkea. Kaikesta ei voi oppia niin paljon kun pitäis tietää, vaan pitää hyväksyä se että tietää liian vähän ja huonosti, mut silti pyrkiä johonkin mikä vois olla, et pitää käyttää semmost mutua jopa. Se on se ehkä mistä mä oon puhunu myös sinä kokeiluna tai semmosena, et sit niit vaan jotenkin pitää kokeilla ja koittaa elää ja jollain tavalla koittaa sisäistää sitä.

Haastattelukatkelmassa korostuu ajallemme tyypilliselle erikoistumisen eetokselle vastakkainen ajatus siitä, että ihmisen olisi hyvä ymmärtää vähän kaikesta ja toisaalta hyväksyä se, ettei yksi ihminen voi yksinkertaisesti tietää kaikkea. Sen sijaan ihmisistä ja materiaasta muodostuva yhteisö voi tietää yhdessä paljon. Olennaisena näyttäytyykin se, miten tietäminen syntyy eri toimijoiden välisissä suhteissa (vrt. Taylor & Ivinson 2016).

Ruth Levitas (2013b, 46) on todennut, että meitä rajoittaa paitsi käsitys siitä, mitä on mahdollista kuvitella myös se, mikä on mahdollista kuvitella mahdolliseksi. Myös aineistossamme on tunnistettavissa yhdessä kuvittelemisen: yhteisössä se, mikä ei näyttäydy mahdollisena ja kuviteltavana yhteiskunnassa laajemmin, tulee mahdolliseksi. Ajattelemme, että talojen ympärille syntyvät yhteisöt laajentavat mahdollisen horisonttia ja auttavat ottamaan etäisyyttä yhteiskunnassa vallitseviin pakottaviin ja vaihtoehtoille sokeuttaviin rakenteisiin (vrt. Sargisson 2007). Tärkeässä roolissa tässä on yhtäältä talojen mahdollistama yhteisöjen erillisuus ja autonomisuus suhteessa ulkopuoliseen maailmaan sekä toisaalta niiden hierarkioita purkava eetos. Talot ja niiden ympärille syntyvät yhteisöt luovat jatkuvuutta ja vapautta kokeiluille. Ne tarjoavat pitkäjänteisyyttä toiminnalle, joka on aikaa vievää ja pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvaa. Vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien näkeminen tulee helpommaksi yhteisön tarjoamien vaihtoehtoisten rakenteiden ja käytäntöjen kautta, mikä on olennaista arkipäivän utopioiden pyrkimykselle kurottautua koettujen mahdollisuuksien tuolle puolen.

Sosiologi Thomas Gieryn (2002, 35) on todennut rakennusten vakauttavan sosiaalista elämää luodessaan kestävyyttä sosiaalisille verkostoille ja pysyvyyttä käyttäytymismalleille. Tutkimissamme yhteisöissä talot pysyvät, mutta asukkaat vaihtuvat. Vaihtuvuus on kirjattu yhteisöjen rakenteisiin eri tavoin: Oranssilla vaihtuvuus on hitaampaa kuin Mustarindassa. Oranssilla asukkaiden vaihtumista pohdittiin seuraavasti:

Veikko: Sit kun siitä kasvaa yli, silloin tietää et pitää lähtee. Mä näkisin, että se valtakunta pitää sit suoda jollekin seuraavalle toteuttaa.

Katriina: Alkaa tulla luutuneita käsityksiä siitä, että miten asioiden pitäis täällä olla ja se on sellasta missä on ite halunnu tai yrittänyt pysyä herkillä, et aivan, homman pointti on se et tulee uusia asukkaita ja on tärkeitä et tää paikka saa myös muuttua.

Haastattelukatkelmat kertovat laajemmasta eetoksesta, jonka mukaan yhteisö voi saavuttaa jatkuvuuden ja pitkäikäisyyden vain, jos asukaskunta elää ajassa ja pysyy innostuneena ja toiveikkaana. Jatkuvuus ei kuitenkaan lepää yksilöissä ja heidän sitoutumisessaan, vaan pikemminkin rakenteissa, joiden läpi ihmiset voivat kulkea ja joihin he voivat kiinnittyä. Sekä Oranssilla että Mustarindassa olennaisena näyttyy se, ettei kukaan yksittäinen henkilö ole palautettavissa talojen yksiselitteiseksi omistajaksi. Pikemminkin omistajuus siirtyy aina sille yhteisölle, joka taloissa kulloinkin toimii. Jaettu omistajuus kantaa mukanaan ajatusta tulevaisuuteen suuntautumisesta: yhteisöjen pitkäjänteiset tavoitteet eivät ole yksilöiden varassa, vaan niitä kannattelee materia – tässä talot – alati muuntuvan yhteisönsä tuella. Arkipäivän utopian jatkuvuus ei näin näyttäydy enää yksilöllisenä vaan kollektiivisena talon kanssa yhteistoiminnassa syntyvänä voimana. Kuten Oranssin pitkäaikainen asukas totesi: “Oranssi on luonteeltaan jotain semmosta mitä me kannetaan eteenpäin niille tuleville nuorille ja seuraaville sukupolville, ei itsellemme.” Jatkuvasti muuntuvin arkipäivän utopiat pysyvät elossa, koska yhteisö on motivoitunut työskentelemään sen eteen ja tutkimaan uusia tapoja järjestää yhteiselämää. Näin korostuu utooppisen yhteisön keskeneräisyys ja jatkuva liike (Lakkala 2021, 132). Utooppisille yhteisöille on tyypillistä se, että ne vastustavat sulkeutumista. Säilyttääkseen kriittisyytensä ja elävyytensä ne ovat jatkuvassa virtauksen tilassa ja tulevat aina uudelleen haastetuksi sisältä käsin (Firth 2013, 16, 89).

Arkipäivän utopioiden käytännöissä korostuu usein yksilön sijaan yhteisö. Oranssilaisten haastatteluissa talon asukkaista tulee yhdessä talon kanssa lauma tai perhe, josta puhutaan memuodossa. Toisaalta havainnollistava on myös Mustarinda-talon talokoordinaattorin toteamus,

ettei hän ole itse aktivisti, mutta että Mustarindatalo on, ja hän sitä mahdollisesti yhteisön kautta. Tässä piirtyy esiin talossa syntyvä vastakuva ja -käytäntö kapitalistisen ajan individualistiselle sosiaaliselle ontologialle. Kun asukkaat ovat asettuneet osaksi yhteisöä, ei yksin toimiminen tunnu enää mielekkäältä vaihtoehdolta. Kuten eräs Mustarindan jäsen tiivisti:

Yksin tekeminen ei oo niin mielekkästä, eikä myöskään jos ajattelee mejän tulevaisuutta myöskin ihmiskuntana, niin mejän on pakko oppia tulemaan toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja jollain semmosella minitasolla ehkä Mustarinda on hyvä esimerkki siitä.

Parhaimmillaan talon kanssa sulaudutaan siis yhdeksi toiminnalliseksi kokonaisuudeksi (vrt. Barad 2019). Kuten Oranssilla asuva Heli toteaa, “tuntuu et on vähän niinku yhtä sen kodin kanssa ja talon kanssa, ja yhteisön kanssa ja pihan kanssa”. Yhteisöt taloineen mahdollistavat asettumisen osaksi jotakin suurempaa ja merkityksellistä, jonka myötä yhteistoiminta toisten ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kanssa näyttäytyy kestäväenä ja mahdollisena tapana muuttaa maailmaa.

Lopuksi

Olemme tarkastelleet tässä artikkelissa Oranssin ja Mustarindan kautta arkipäivän utopioiden materiaalis-diskursiivista rakentumista. Arkipäivän utopiat ovat aina vääjäämättä materiaan juurtuneita ja materiavälitteisiä, ja perustuvat inhimillisen ja ei-inhimillisen yhteistoimijuudelle. Olemme analysoineet sitä, miten talot ja niiden ympärille syntyvä yhteisö mahdollistavat sellaisia tapoja elää, kokea ja toimia, jotka eivät talon ulkopuolisessa yhteiskunnassa näyttäydy ensisijaisina tai edes mahdollisina. Olemme myös tuoneet esiin, miten talot ja niiden monenlaiset materiaalisuudet edellyttävät työtä ja huomiota, ja miten niiden ympärille syntyvät yhteisöt kannustavat ekologisiin toimintatapoihin, luovat materiaalin tajua ja toivoa, ehdottavat hitaampia elämisen rytmejä, muotoilevat yhteisöihin

sitoutuneita, aktiivisia asukkaita, kutsuvat oppimaan ja tuottamaan tietoa yhdessä sekä laajentamaan mahdollisen tajuua.

Ehdotamme, että utooppiset yhteisöt toimivat tärkeinä prefiguratiivisen politiikan tiloina, jotka tuovat esiin materian toimijuutta yhteiskunnallisessa muutoksessa. Yhteisöt mahdollistavat paitsi toisin olemisen, tekemisen ja ajattelemisen, myös arkipäivän utopioiden jatkuvuuden. Talot ikään kuin kannattelevat yhteisöä eteenpäin, jolloin yksittäisten ihmistoimijoiden vaikutus pienenee. Jatkuvuus rakentuu talojen ja yhteisöjen eetoksen jatkuvuudelle, ei ensi sijassa yksittäisten ihmisten sitoutumiselle paikkoihin. Näin ihmistoimijoista tulee arkipäivän utopioiden materiaa, joka virtaa talon halki ja kiinnittyy siihen eri tavoin eri aikoina. Läpivirtaavat ihmiset tuovat uusia ajatuksia ja toiminnan tapoja ja pitävät näin yhteisöt elävinä ja estävät utooppisen käytännön jähmettymistä.

Materian toimijuuden huomioiminen yhteiskunnallisten vastakuvien ja muutoksen tavoittelussa on erityisen keskeistä nykytilanteessa, jossa maapallon kantokyky ei kestä vallitsevaa elämämuotoa ja siihen kytkeytyvää materian tuhlailevaa käyttöä ja materian yläpuolelle asettumista. Talot ja niiden materiaallinen maailma esineiden, teknologian, pihojen ja metsien muodossa muovaavat yhteisöjen toimintaa ja arkisia käytäntöjä sekä ohjaavat ihmistoimijoita ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpään toimintaan ja suhteisiin, kuten energian ja luonnonvarojen säästämiseen, talkoilla tekemisen yhteisölliseen kulttuuriin, ekologisiin kokeiluihin, rahatalouden ja omistamisen välttelyyn, ja palkkatyökeskeisyyden ja kulutuskulttuurin kritiikkiin. Arkisten materiaalis-diskursiivisten käytäntöjen järjestäminen uudelleen näyttäytyy tärkeänä tapana tehdä yhteiskunnallista muutosta. Elämä arkipäivän utopioissa tekee elämän materiaalisuuden monin tavoin näkyväksi, kun sitä ei voi piilottaa, paeta tai ohittaa. Materian huomioiminen, sen kanssa eläminen ja yhdessä toimiminen on keskeinen osa arkipäivän utopian elämistä todeksi.

Kiitokset

Kiitämme *Tiede & edistys* -lehden anonyymejä arvioitsijoita ja toimitusta arvokkaista parannusehdotuksista artikkeliin. ■

VTT, INNA PERHEENTUPA on tutkijatohtori Turun yliopistosta.

VTT, SUVI SALMENNIEMI on dosentti ja sosiologian professori Turun yliopistosta.

TeT PILVI PORKOLA on yliopistotutkija Taideyliopiston Tutkimusinstituutissa.

VIITTEET

- 1 Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet tasavertaisesti artikkelin kirjoittamiseen.
- 2 Artikkelin on osa Suomen Akatemian rahoittamaa Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet – tutkimushanketta (päättönumero 331067).
- 3 Tutkimusaineiston keruuseen ovat osallistuneet Pilvi Porkola, Harley Bergroth, Oona Virtanen, Salome Tuomaala-Özdemir ja Suvi Salmenniemi.
- 4 Olemme muokanneet aineistolainauksia luettavampaan muotoon muun muassa poistamalla täytesanoja ja toistoja.

KIRJALLISUUS

- Alaimo, Stacey & Susan Hekman (2008) "Introduction: Emerging models of materiality in feminist theory". Teoksessa Alaimo, Stacey, & Susan Hekman (toim.) *Material feminisms*. Indiana University Press, Bloomington, 1–20.
- Alhanen, Kai (2016) *Dialogi Demokratiassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Anderson, Ben (2006) "“Transcending without transcendence”: Utopianism and an ethos of hope". *Antipode*, 38:4, 691–710.
- Asdal, Kristin, Christian Borch & Ingunn Moser (2011) "The technologies of politics". *Distinktion: Journal of Social Theory*, 9:1, 5–10.
- Barad, Karen (2019) "Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy". Teoksessa Nauha, Tero, Annette Arlander, Hanna Järvinen ja Pilvi Porkola (toim.) *Performanssifilosofiaa: esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiasta performanssijatteluun*. Taideyliopisto, Helsinki, 99–131.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Duke University Press, Durham.
- Bennett, Jane (2004) "The force of things. Steps toward an ecology of matter". *Political Theory*, 32:3, 347–372.
- Bennett, Jane (2020/alkup. 2010) *Materian väre*. Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin, Tampere.
- Bloch, Ernst (1986) *The Principle of Hope*. Basil Blackwell, Oxford.
- Cahoon, Neil (2018) "This is so this". *Mustarinda-lehti, Psyke*, 1/2018. <https://www.mustarinda.fi/magazine/psyche/this-is-so-this>. Haettu 10.11.2022.
- Cerwonka, Allaine, & Liisa Malkki (2007) *Improvising theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. University of Chicago Press, Chicago.
- Coffey, Amanda (1999) *The Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*. Sage, London.
- Coleman Rebecca, Tara Page & Helen Palmer (2019) "Feminist new materialist practice: The mattering of the methods". *MAI Feminism & Visual Culture*, 4. <https://maifeminism.com/feminist-new-materialisms-the-mattering-of-methods-editors-note/>. Haettu 20.4.2023.
- Coole, Diana & Samantha Frost (2010) *New Materialisms. Ontology, Agency and Politics*. Duke University Press, Durham & London.
- Cooper, Davina (2014) *Everyday Utopias. The Conceptual life of Promising Spaces*. Duke University Press, Durham & London.

- Eskelinen, Teppo (2019a, toim.) *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*. Zed Books, Lontoo.
- Eskelinen, Teppo (2019b) *Demokratia Utopiana ja sen vastavoimat*. Vastapaino, Tampere.
- Eskelinen, Teppo, Keijo Lakkala & Maria Laakso (2019) "Introduction: utopias and the revival of imagination". Teoksessa Teppo Eskelinen (toim.) *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*. Zed Books, Lontoo, 3–19.
- Federici, Silvia (2019) *Re-enchanting the World. Feminism and the Politics of the Commons*. PM Press, Oakland.
- Firth, Rhiannon (2012) *Utopian Politics: Citizenship and Practice*. Routledge, New York.
- Firth, Rhiannon (2013) "Toward a critical utopian and pedagogical methodology". *Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies*, 35:4, 256–276.
- Fox, Nick & Pam Alldred (2017) *Sociology and the New Materialism*. Sage, Lontoo.
- Gibson-Graham, J. K. (2006) *A Postcapitalist Politics*. University of Minnesota Press, Minnesota.
- Gieryn, Thomas (2002) "What buildings do". *Theory and Society*, 31:1, 35–74.
- Haenfler, Ross, Brett Johnson & Ellis Jones (2012) "Lifestyle movements: Exploring the intersection of lifestyle and social movements". *Social Movement Studies*, 11:1, 1–20.
- Hall, Stuart (1997) *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage, London.
- Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs and Women: the Reinvention of Nature*. Routledge, New York.
- Haraway, Donna (2016) *Staying with the trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press, Durham.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2014) "Sydänsairaudet ja materian aktiivisuus". Teoksessa Sari Irni, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (toim.) *Muokattu elämä*. Vastapaino, Tampere, 193–232.
- hooks, bell (2007/alkup. 1994) *Vapauttava kasvat.* Toim. Marjo Vuorikoski. Suom. Jyrki Vainonen. Kansanvalistusseura, Helsinki.
- Houtbeckers, Eeva & Galina Kallio (2019) "Talous käytäntöteoreettisesti. Kotitalouksien omaehtoinen ruuanhankinta taloutta koskevan tiedon lähteenä". *Tiede & edistys*, 2, 150–169.
- Irni, Sari, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (2014) "Teknotieteet, sukupuolen ja materiaalisuuden muunnelmat". Teoksessa Irni, Sari, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (toim.) *Muokattu elämä*. Vastapaino, Tampere, 7–47.
- Juelskajer, Malou (2016) "Gendered subjectivities of spacetime matter". Teoksessa Gabrielle Iverson & Carol Taylor (toim.) *Material Feminisms: New Directions for Education*. Routledge, Lontoo & New York, 90–104.
- Järvensivu, Paavo (2017) "A post-fossil fuel transition experiment: Exploring cultural dimensions from a practice-theoretical perspective". *Journal of Cleaner Production*, 169, 143–151.
- Järvensivu, Paavo (2020) "Tulevaisuuden melko lyhyt historia". *Mustarinda-lehti, Huoltaa/Maintain*, 1/2020. <https://mustarinda.fi/magazine/huoltaa-maintain/a-rather-short-history-of-the-future>. Haettu 7.12.2022.
- Kaartinen, Miina, Michaela Casková, Tiina Arjukka Hirvonen, Sallamari Rantala & Sanna Ritvanen (2023) "Reconstructing in/with the house: A familiar conversation". *Tiede & edistys*, 48:1, 52–58.
- Kontturi, Katve-Kaisa (ilmestyy) "Following table-work: affirming more-than-human agency in art-based workshops". Teoksessa Hickey-Moody, Anna ym. (toim.) *New materialist Affirmations: Creative Research Interventions in Methods and Practices*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Lakkala, Keijo (2021) *Utopia as Counter-Logical Social Practice*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Levitas, Ruth (2013a) *Utopia as Method: The Imaginary Reconstitution of Society*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Levitas, Ruth (2013b) "Some varieties of utopian method". *Irish Journal of Sociology*, 21:2, 41–50.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008) *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Leppänen, Taru & Milla Tiainen (2016) "Feministisiä uusmaterialismeja paikantamassa. Materian toimijuus etnografisessa taiteen- ja kulttuurin tutkimuksessa". *Sukupuolentutkimus*, 29:3, 27–44.
- Liljeström, Marianne (2004) "Kokemukset ja konteksti historiankirjoituksessa". Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) *Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere, 141–166.
- Lupton, Deborah (2019) "Toward a more-than-human analysis of digital health: Inspirations from feminist new materialism". *Qualitative Health Research*, 29:14, 1998–2009.
- Majava, Antti (2015) "Mustarinta Grid 1/2 Energijärjestelmä uusiksi". *Mustarinda-lehti, Jälleenrakennus*, 1/2015. <https://mustarinda.fi/magazine/jaelleenrakennus/mustarinta-grid>. Mustarinda-lehti. Haettu 7.12.2022.
- Mustarinda (2022) Yhdistyksen kotisivu. <https://www.mustarinda.fi/house>. Haettu 1.12.2022.
- Oranssi (2022) Yhdistyksen kotisivu. <https://oranssi.net/>. Haettu 1.12.2022.
- Rosa, Hartmut (2013) *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. Columbia University Press, New York.
- Salmenniemi, Suvi (2008) *Democratization and Gender in Contemporary Russia*. Routledge, London & New York.

- Salmenniemi, Suvi, Salome Tuomala-Özdemir & Hanna Ylöstalo (2022) "Ikuiset talkoot: Usintava työ arkipäivän utopioiden rakentamisessa". *Poliittinen talous*. <https://doi.org/10.51810/pt.112899>
- Salmenniemi, Suvi & Hanna Ylöstalo (2023) "Everyday utopias and social reproduction". *Current Sociology*, 1—18.
- Sargisson, Lucy (1996) *Contemporary Feminist Utopianism*. Routledge, Lontoo & New York.
- Sargisson, Lucy (2000) *Utopian Bodies and the Politics of Transgression*. Routledge, Lontoo & New York.
- Sargisson, Lucy (2007) "Strange places: Estrangement, utopianism, and intentional communities". *Utopian Studies*, 18:3, 393–424.
- Salminen, Antti & Tere Vadén (2013) "Energia ja kokemus. Naftologinen essee". niin & näin, Tampere.
- Schadler, Cornelia (2019) "Enactments of a new materialist ethnography: methodological framework and research processes". *Qualitative Research*, 19:2, 215–230.
- Soper, Kate (2020) *Post-Growth Living: For an Alternative Hedonism*. Verso, London.
- Sullivan, Ester (2016) "Individualizing utopia: Individualist pursuits in a collective cohousing community". *Journal of Contemporary Ethnography*, 45:5, 503–627.
- Suopajarvi, Tiina, Eerika Koskinen-Koivisto, Kristiina Korjonen-Kuusipuro, Kirsi-Maria Hytönen & Pilvi Hämeenaho (2019) "Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa". *Elore*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 42—67.
- Taylor, Carol & Gabrielle Ivinson (2016) *Material Feminisms - New Directions for Education*. Routledge, Lontoo & New York.
- Truman, Sarah. E. (2019) "Feminist new materialisms". Teoksessa Paul Atkinson, Sara Delamont, M.A. Hardy. & M. Williams (toim.) *The SAGE Encyclopedia of Research Methods*. SAGE, Lontoo.
- Valkonen, Jarno, Olli Pyyhtinen, Turo-Kimmo Lehtonen, Veera Kinnunen & Heikki Huilaja (2019) *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan*. Vastapaino, Tampere.
- Valkonen, Jarno (2022) *Mökin kanssa ajattelu*. Vastapaino, Tampere.
- Weeks, Kathi (2011) *The Problem with Work. Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*. Duke University Press, Durham.
- Wright Erik Olin (2010) *Envisioning Real Utopias*. Verso, Lontoo.
- Yates, Luke (2015) "Rethinking prefiguration: Alternatives, micropolitics and goals in social movements". *Social Movement Studies*, 14:1, 1—20.